د نړۍ ستر مذاهب

دا مختصره رساله د هغه کتاب له منځپانګې راخیستل شوې ده چې کلونه

مخکې (د نړۍ ستر مذاهب) په نامه چاپ شوی او خپور شوی وو

Download from: aghalibrary.com

امین رنځور

لومړی چاپ : ۱۳۸۱ هـ ش

نشروونکی: ترجمان خپرندویه ټولنه

کمپوز و ترتیب: جانان احمدزی

پتې: نیو کابل بک سټور بورډ بازار پېښور ، میرویس کتاب پلورنځی اړګ بازار کندهار

اسلامي کتاب پلورنځی جلال اباد ، اریانا کتاب پلورنځی خوست صرافانو کوڅه

فهرست

د سرخبری / ۳	تاو مذهب / ۳۰
هندو مذهب / ٦	شنتو مذهب / ۳۳
بودایي مذهب / ۱۰	یهودیت / ۳٦
زردشتي مذهب / ۱٦	عیسویت / ٤۱
کنفیوشي مذهب / ۲٤	مانویت / ٤٥

نوټ: دا متن د لیکوال په اجازه له اصلی متن نه د کاپی په توګه بیا ځلی لیکل شوی دی

Download from: aghalibrary.com

د سر خبری

یو نظر خو دادی چی له کله نه په نړۍ کی انسان دی شاید له همغی ورځی مذهب هم دی لیکن د مذاهبو او ادیانو تاریخ راته وایي چی عقاید او مذاهب د انسان له پیدایښته ډیر وروسته منځته راغلل ، کله چی انسان په خپل ځان او شاوخوا کی دومره غټو غټو تبدیلیانو ته ګوري نو مجبوریږي چی خامخا یې په اړه سوچ فکر وکړي او کله چی فکر کوي نو ډیری غټی غټی باریکی مخی ته ورته راځي.

انسان فکر وکړ چی دومره لویه نړۍ او په دی نړۍ کی انسانان ، رنګارنګ حیوانات ، اوبه هوا ، اور ، ونی بوټي ، کاڼي غرونه ، بارانونه بحرونه هواګانی ، رعدوبرق او داسی نور زرګونه مسایل دا ټول څنګه منځته راغلل او څنګه کنټرولیږي نو دا خبره یې تری نچوړ کړه چی بهرحال پاس یو څوک شته چی دا نظم یې راوستی یو داسی څوک چی په ټولو له پاسه دی. او همدا د مذهب ابتدا وه.

له دی وروسته خبره نوره مخکی لاړه او نوری خبری راوټوکیدی هر سوچ فکر والا کس نوی نوی خبری راوویستلی چی سمی او غلطی دواړه پکی وی ، نو همدا وجه وه

Download from: aghalibrary.com

چې دنیا کې رنګارنګ مذهبونه او دینونه پیدا شول دومره چې اوس یې مونږ ته شمېرل هم مشکل دي. ځینې خو داسې دینونه وو چې هغوئ راغلل او په پراخه سیمو تر زرګونه کاله وخت واک وروسته بیرته له منځه لاړل همداسې نور دینونه راوتو کېدل او داسلسله روانه وه تر دې چې نن ورځ مونږ هم یو شمیر دینونه وینو او پېژنو چې زمونږ په عصر کې واک چلوي او کېدای شي چې مودې مودې او پیړۍ پیړۍ وروسته دا هم له منځه لاړ شي او نوي نظریات و عقاید یې ځای ونیسي. خو له ټولو بهتره خبره داده چې کله هم څوک په پاک زړه سره د حق او ریښتینولۍ د لټون کوشش کوي او په اړه یې سوچ کوي نو هغه ته د ریښتیاوو دروازې خلاصیږي او له کوم اړخ نه یې خامخا مدد هم کیږي. بهرحال ناګزیر د مذاهبو تاریخ بیانول هم وي خو مونږ ته ترهرڅه د خپل سپیڅلي دین اسلام ارشادات او حوالې اعتبار لري هر مسلمان باید مطالعې ته د اسلام له زاویې وګوري او په اړه یې قضاوت وکړي.

نو خبرې اوږدول نه غواړو او راځو دلته په دې کوچنی رساله کې د نړۍ د هغو مذاهبو لنډه تذکره راخلو چې له ډېرې زمانې نه وو او د پیروانانو تعداد او تاریخي قدامت له امله د نړۍ غټ مذاهب ویل کیږي، د ریښتینولۍ او بطلان په اړه یې دلته بحث نه کوو ، هر پښتون باید د اسلام دین له تاریخ او فرموداتو باخبر وي نو له همدې امله

Download from: aghalibrary.com

دلته یوازې د تعارف او پېژندګلوۍ په پار د (هندویزم ، بودایزم ، کنفیوشي ، تاوي ، شنتو ، زرتشتي ، یهودي ، مسیحي او مانوي دینونو) په اړه لنډ معلومات وړاندې کول غواړو. همدا شان لازمه بولم چې له ښاغلي کفیل نیازي او اکمل توخي نه مننه وکړم چې زما له تفصیلي کتاب (د نړۍ ستر مذاهب) له منځه یې د یوې وړې رسالې په اندازه لنډې خبرې راواخیستې او د بیا ځلې چاپ لپاره یې اماده کړې ، د نکاتو د راخیستلو انتخاب په خپله د یادو دواړو ورونو وو زه پکې زیاتوالی او کموالی نه غواړم ځکه چې د هرچا خوښه یو بیل ارزښت لري ، په کتاب کې د اختصار او ځینو ملحوظاتو په بنا د نورو نظریاتو او عقایدو په اړه یادونه نشته یوازې د څو مشهورو مذاهبو په اړه خبره شوې ده. هغه ورونه چې د نړۍ د نورو ادیانو ، مذاهبو او عقایدو په اړه ابتدایي معلومات ترلاسه کول غواړي په دې کوچنۍ رساله به یې تنده یو څه ماته شي خو که مو هغه څه نه وو ترلاسه کړي چې تلاش یې کوئ نو د رسالې د اصلي منبع (کتاب) ترلاسه کول به ممکن مرسته درسره وکړی شي.

امین رنځور

هندو مذهب

څه لپاسه دري زره کاله یې وشول کله چې آریا پنجاب ته ورسېدل نو هغوئ ته ویدونه په یادو زده وو ، په دغه ویدونو کی د ځلورو دیوتاګانو اندرا ، ویرونا ، سوما ، آګني او یوی دیوي آشا ذکر وو ، لېکن هندوستان ته له راغلیو آریایانو سره هیڅ بت نه وو.

په هندوستان کی له اول سره یو قوم آباد وو چې تور رنګ او کوچنی قد یې وو ، اریایانو خو دغه دراوړ قوم په جنګونو جنګونو د دکن په لوري وشړل خو د هغوئ د دیوتاګانو لمانځنه یې شروع کړه ، آریایانو د دراوړانو له مذهب نه ډېر څه واخیستل ، خو اوس یې دلته دا چاڼ کول او جدا جدا کول مشکل دي چې کوم پکی د آریایانو خپل او کوم د دراوړانو دي.

هندوستان ته د راغلیو آریایانو ترمنځ تر ټولو لومړی ددی فکر پیدا شو چې څنګه د خپل ښکلي نسل ساتنه وکړی شي . ددی لپاره هغوئ څلور ذاتونه رامنځته کړل ، برهمن ، چهتري ، ویش او شودر ، او دایې پخه مذهبي خبره جوړه کړه. برهمن چې عزتمنه طبقه بلل کېده کار یی هم لیکل لوستل ، لمانځنی او مذهبی رسومات ادا

کول وو ، چهتري طبقې ته جنګ جګړې او د برهمن قوم حفاظت وسپارل شو، د ویش قوم کرکیله سوداګري او تجارت شو، او شودر ته د ټولو خدمت کول ورپه غاړه شول. ددې ټولو کار ډېر وو او برهمن به هیڅ هم نه کول ، برهمنان لګیا شول لیکل یې شروع کړل ، څلور واړه ویدونه یې چې تر دې دمه سینه په سینه انتقالول اوس یې راجمع کړل او ولیکل او رګ وید ، یجر وید، ساما وید ، اتهر وید یې ونومول. بیا یې آرنیکا ولیکه اوپې نشد یې ولیکه څو سمرتیاوې یې ولیکلې او دغسې رامایڼ ، مهابهارت ، بهګوت ګیتا ، پران او تانتر وغیره ... هندو مذهب ته خپله هندوان هندودهرم وایي او مذهبي کتابونو ته دهرم شاستر.

هندو دهرم چا او یا کومو کسانو جوړ کړ په دې څوک نه دي خبر کومې کومې خبرې داسې دي چې په په منلو یا نه منلو یې سړی هندو کیږي دا هم څوک نشي ویلی.

کله چې بودایانو هندو راجاګان له خپل دربار نه ووېستل او د هندوانو په ژوند کې لږ بده ورځ راغله نو برهمنو ته د خپل بایللي عزت فکر پیدا شو . په دوئ کې شنکر آچاریا پیدا شو او هغه هندو مذهب بیرته له سره ورغاوو. له ویدونو او اوپې‌نشد نه یې هغه خبرې راواخیستې کومې چې ددوئ په زړه برابرې وې. هغه خپله د شو پیروان وو خو له هندوشاستر نه یې د یو داسې ذات په ویستلو کار وکړ کوم چې یوازې وو او ټول

طاقتونه ورته حاصل وو. بیا یې ایشور د هغه ماتحت خدای ونوماوو خو له نورو دیویانو او دیوتاګانو یې انکار هم ونه کړ. بلکې دا یې ثابته کړه چې دا ټول له یوبله جدا نه دي له یو نه دي او په یو کې دي هیڅ فرق او تبدیلي نشته پکې.

له هغه وروسته رام نج او تلسي داسي پیدا شول ، رام نج په دولسمه عیسوي پیړۍ کې پیدا شو شنکر اچاریا (شو) منلو خو رام نج بیا (وشنو). خو رام نج وشنو ته یوازې خدای نه وایه بلکې اصلي خدای یې باله ، یو پاک ذات یې وټاکه او ورسره یې د دیوتاګانو او دیویانو قدرت هم منلو.

په اوولسمه پیړۍ کې تلسي داس د دیوتا او دیویانو په قوت ډیر تمرکز کاوو ویدونه ، شاستر او آپې نشد ټول یې پریښودل او دیوتاګانو د لویو جنګونو کیسې او افسانې چې په عام خلکو کې مشهورې وې راواخیستې ، د هغه ټول مذهب د رام په لمانځنه او د رام او سیتا له مینې جوړ ده.

د هندوانو په مذهب کې دا خاص خبره ده چې د ویدونو له زمانې نه تر اوسه پورې هرڅا چې څه زیاتونه پکې کړې ده هغه یې بیا پرېښې نه ده او له کوم پخواني شي نه یې انکار هم نه دی کړی ، او نوي شیان یې په زړو کې په څه نه څه شکل کې داخل کړي دي. د ویدونو پخوانې پینځه دیوتاګان هم موجود دي او هغه پینځه یې چې راتول

کړي يو يې ترې جوړ کړی هغه هم موجود دی. شو هم شته او وشنو هم ، او د هغوئ ټول اوتار هم شته د هغوئ ميرمنی هم شته ، رام هم شته او کرشن هم شته ، او له دی ټولو وروسته د آريه طبقه هم شته کوم چی ماده روح او شکتي (طاقت) جمع کوي په هندويزم کی د توحيد دعوه کوي او د بتانو له لمانځلو انکار کوي.

د توحيد دا خبره په هندوانو کی د مسلمانانو له ګډېدلو او مشاهدی وروسته پيدا شوه خو له دی نه هيڅ فايده ورته ونه رسېدله خو بلعکس هغه نور شيان چی دوئ اخيستي او اخلي يې له هغو نه فايده ورته رسيږي لګيا ده ، مثلاً د کونډی واده او د مور و پلار په جايداد کی د لور او ميرمنی حصه.

حقيقت خو دادی چی هندو مذهب نه په ويد کی شته او نه په سمرتياوو کی او نه له هغی نه په زړو آثارو کی ، دا مذهب ټول د هندوانو له رسمونو رواجونو او د برهمن قوم له خودساخته قوانينو نه سرچينه اخلي خو په قدامت کی يې هيڅ شک نشته او له بودايزم نه ډير مخکی هم موجود وو.

بودايي مذهب

د نړۍ له تاریخه معلومیږي چې له میلاده شپږپیړۍ وړاندې د نړۍ په اکثره علاقو کې څو مذهبي خوځښتونه راپورته شول چې د وخت د رایجو مذاهبو د پیچلتیاوو او بدیو په خلاف ظاهر شوي وو او په هغه وخت کې خلکو هم ددغه تازه حرکاتو نسبتاً پرجوش ملاتړ کړی وو دغسې یو مذهب بودایزم یا بودیزم دی چې مشهور فلسفي مشر ګوتم بدهـ ته منسوب دی بودایزم یو صوفیانه غوندې مذهب دی او نن ورځ د نړۍ له مهمو مذاهبو یو بلل کیږي.

۲۵۱۹ کاله مخکې (ګوتم بدهـ) د نیپال په سرحد لومبین کې پیدا شو، دا ښار هغه وخت د شاکیه نومې قبیلې په پایتخت کپل دستو کې حسابیده ګوتم بدهـ یا بودا د خاندان په لحاظ له چهتر طبقې سره تړلی وو او خپله پلار یې یو وړوکی راجا وو، د بودا اصلي نوم سدهارت وو ، د هغه د ماشومتوب پالنه په شاهي انداز کې شوې وه هغه ته د سپاهي ټول فنون زده کړې شوي او د سیل و تفریح ټولې مشغلې موجودې وې خو د هغه په طبیعت کې له لومړي سره نرمي او خواخوږي ګډه شوې وه ، په ډیر لږ وخت کې سدهارت ډیر علم وکړ او څومره یې چې د علم کچه پورته تلله نو همغومره به

سنجیدګۍ او تفکر خواته تلو هغه به په شپه ورځ کی اکثره یوازی وو او په خلوت کی به خوشال وو که څه هم د ځوانۍ په مرحله یې قدم ایښی وو لیکن د عامو ځوانانو غوندی یې جوش او ولوله نه وه بس یوازی د غور و فکر او مراقبی یو جنون ورسره وو ، د هغه ددغه یوازیتوب له امله د هغه پلار ډېر ورته پریشان وو نو له وزیرانو سره یې مشوره وکړه او له خپلی وریری یشودها سره یې د سیدهارت واده وکړ. له واده وروسته خو د سیدهارت ظاهري ژوند سم تېریده لېکن ددغه خاموشۍ شاته یو طوفان راپورته شو چی لامل یې د سیدهارت ګوتم څه مشاهدات وو.

د تاریخي او بودیزم د روایاتو مطابق یوه ورځ هغه باغونو ته د تفریح لپاره ووت او په لاره یې یو ضعیف العمر شخص ولید چی د څېرې پوستکی یې وچ او له ګونځو ډک وو چی پورته کېده به نو د کوپې ملا او کمزورۍ له وجی به نشو پورته کېدلی. بیا بیا یې د پورته کېدو هڅه کوله خو بیرته به په خپله امسا تکیه شو ، کومه بله ورځ یې یو بیمار شخص ولیده چی د مرض په وجه ډېر په تکلیف وو او زګیروي یې کول ، همداسی یوه ورځ یط یو مړی ولید چی خلکو د تدفین لپاره روان کړی وو او خپلو خپلوانو یې ماتم کاوو ، هغه یو فقیر هم ولید چی زیړ لباس یې اغوستی وو او په ظاهره هیڅ هم ورسره نه وو لیکن ډېر پرسکون او مطمئن مالومېده. ددی فقیر په

ځيره روحانيت ، خوشالي او اطمينان چې ګوتم وليد نو حيران شو او کلک عزم يې وکړ چې د حقيقي خوشالۍ ، سکون او قلبي اطمينان د حاصلولو لپاره به درويش کيږي او د دغه معرفت د حصول لپاره هغه يوه مهمه فيصله وکړه چې خپل محل به پريږدي او د رياضت لپاره به ځنګل ته ځي.

له واده لس کاله وروسته د ګوتم بد يو ځوی هم شوی وو چې راهل نوميده يوه شپه چې په محل کې جشن وو نو د بودا د حق د لټون تنده بلکل تر اخيري حده رسيدلې وه او ټول عيشونه راحتونه او محلونه يې پريښودل. ځوان بودا د شپې په وخت له کوره ووت
.

بودا له کوره تر وتلو وروسته د هندوستان له مختلفو فيلسوفانو نه تعليم وکړ خو د هغه تنده پرې ماته نشوه بلاخره په ګرځيدو ګرځيدو کې د ختيځ هندوستان يو ځنګل ته ورسيد هلته يې څو کسه تارک الدنيا کسان وليدل او دی هم ورسره په مراقبه کې مصروف شو دی خلکو سره يې دومره سخت رياضت او مشقت وکړ چې د هغه ښکلی جسم يوازې د هډوکو ډانچه پاتې شوه ، ترشپږ کاله دغسې رياضت وروسته هغه هيڅ هم ترلاسه نکړل ، خو چې خپل جسم ته به يې کتل نو دا نتيجه يې ترلاسه کړه چې اعتدال پرېښودل او جسم ته تکليف ورکول بې فايدې عمل دی او دی سره نجات

نشي حاصلېدلی هغه ته په تجربی سره دا ثابته شوی وه چی جسماني رياضتونه او وږی اوسيدل يی له دی چی بدن ته تکليف ورکړي بله هيڅ فايده هم نه لري له دی وروسته هغه د بنارس يو آشرم ته لاړ ، بودايان وايي چی دغلته د خدای له اړخه بودا ته د خوب په ذريعه داسی اشاره ورکړی شوه چی هم وجود ته تر حده ډير تکليف ورکول او هم ډير د دنيا په چارو کی ننوتل دواړه غلط دي بلکی صحيح لاره د اعتدال او ميانه روئ ده د شپږ کاله وخت نه پس هغه په يخو اوبو غسل وکړ او د يو شپانه د نذر له شيدو نه جوړ شوي کير (پيرني) باندی يې خپل رياضت مات کړ ، ماښام يې بيا ځلی د مراقبی هڅه وکړه خو له ځان سره يې عهد وکړ چی دا ځل مراقبه که دده په مرګ هم منجر شي ليکن تر حقيقت موندلو پوری به له مراقبی ونه ووځي او له دی هوډ سره د يو پيپل خواته د ونو په يوه څوکی کيناست خپل ټول خيالات يې په يوه نکته باندی متمرکز کړل او په غور وفکر کی ډوب شو .

په ۲۹ مه ورځ بودا معرفت حاصل کړ او همدغه ځای وو چی هغه له سيدهارت نه بودھ يا بودا شو ، بدھ په اصل کی سانسکريت لفظ دی چی معنی يی ده عالم پوه او هوښيار بيدا عارف او روښانفکره وغيره... اوس هم بودايان دغه ځای ته (بدھ ګيا) وايی. دا وخت د بودا عمر ۳۵ کاله وو کوم څه يی چی ترلاسه کړل هغه يی علم بولی

او رڼا بيي بولي. بودا وايي : کله چې زه هلته له پاک نيت محنت او سمې ارادې سره کيناستم نو جهالت ختم شو او علم راوتوکېد ، تياره ختمه شوه او رڼايي ظاهره شوه .

له دې وروسته بودا په بنارس کې د آسي پتن خواته چې اوسنی نوم يې سرناته دی روان شو هلته چې ورسېد نو پينځه ملنګانو ته يې خپله لومړۍ خطبه وويله چې دوئ يې آپديش بولي دا خطبه د بوداپانو په مذهب کې ډېر زيات اهميت لري ، چې ابتدايي کلمات يې داسې دي: ای ملنګانو ، دوه شيانو ته مه ځئ يو دا چې د عيش و عشرت ژوند اختيار کړئ ځکه دا ډيره د حقارت او ذلت زندګي ده ، دوهم دا چې هيڅکله خپل ژوند ته عذاب مه ورکوئ ځکه چې ډېر تکليف ورکول بې معنی خبره ده ددغه دواړو لاړو ترمنځ يوه منځګړې لار اختيار کړئ چې د نجات او بصيرت لاره ده ، دا لاره د نيکې عقيدې ، نيک نيت ، نيک فعل ، نيکې ګټې ، نيک کوشش ، سکون او ربښتينولۍ لاره ده .

له هغې وروسته بودا خلکو ته د نصيحت کولو لپاره ګرځېدل شروع کړل په اميرانو به د هغه د خبرو تاثير زيات وو د هغه وخت بادشاه ميرمنې پلار او بچيو يې د بودا دغه نوی دين قبول کړ خلک به له لرې لرې علاقو ورته راتلل او دده تعليماتو ته به يې غوږ

نیوه ، زیات به داسی وو چی هغوئ به دنیا خوشی کړه او چیلی به یې کولی خو بودا به ټولو ته د دنیا پریښودلو خبره نه کوله ، دنیا پریښودل د همغوئ لپاره وو چا چی غوښتل ژوره سوچ وکړي او خلکو ته وعظ و نصیحت وکړي ، عامو خلکو ته به یې دا ویل چی بدئ پریږدئ او ښه کارونه کوئ همدا دوته کافي ده.

بودا مذهب اوس له دوه نیم زره کاله نه هم زیات شو ، بودایي مذهب چی چیرته هم تللی دی هلته د هغه ځای عقاید پکی ګډ شوي دي بیا د بودا مذهب د چیلو چیلو (دوهمه درېمه او څلورمه طبقه مشرانو) هم پکی ډیری نوری خبری زیاتی کړی دغسی د بودا په اصل تعلیماتو کی مشکل پیدا شو خو بیا هم د بودا خپل کوم تعلیمات چی دي هغه دادي : بدهـ د بنارس په وینا کی وویل چی مه له حده زیات د عیش او د ژوند په مزو کی پریوځئ او مه هم ځان و جسم په تکلیف کی اچوئ د منځ لاره ونیسئ ، په شهوت غصی او جهالت قابو حاصله کړئ ، دا داسی بدئ دي چی نه یوازی انسان ته تکلیف رسوي بلکی په داسی جال کی یې ګیروي چی نجات ته نه رسیږي.

داسی هم ویل کیږي چی د بودا مذهب له خدایه انکار دی ، که داسی وي نو ډیره د تعجب خبره ده ، بودایي مذهب د آسیا په ډېرو هیوادونو لکه هندوستان ، تبت ، برهما - برما ، سیلون ، هند ، چین ، جاپان او حتی په برازیل او ځینی جزیرو کی خپور شو.

زردشتي مذهب

له زردشت نه مخکی په ایران کی کوم خاص مذهب رایج نه وو بلکی دلته د مظاهرپرستی او مشرکانه مذاهبو مختلف صورتونه موجود ول ، دلته له منځنی آسیا نه راغلی قوم آریا اباد وو چی په مشرکانه دین یې عقیده لرله ، د حیواناتو ، لمر ، سپوږمی ، اور ، اوبو ، سیارو ، نیا و نیکونو او د قبایلي دیوتاګانو لمانځل عام رواج ول.

د زردشت د اوسیدو کره نېټه خو نه ده مالومه لېکن تاریخپوهان وایي چی هغه له میلاده شپږ پیړی مخکی ژوند کاوو ، د روایاتو له مخی هغه په آذربایجان کی پیدا شوی وو د هغه د کوچنیوالي حالات د زرتشتیزم په مقدسو کتابونو کی ذکر شوي نه دي خو تر مونږ پورې چی کوم مالومات رارسیدلي دي هغه دادي چی هغه مختلف فنون زده کړي وو خو اوس یې رمه څروله لېکن زړه یې د خلکو د خدمت لوری ته مایل وو ، هغه په ځوانی کی له خپل پلرني دین نه سترې وو او پرې مطمئن نه وو او د انسانانو متعلق په څه مسایلو یې غور و فکر کاوو خو د خپلو سوالونو هیڅ ځواب یې ترلاسه کړی نه وو. د شل کالو په عمر په یو غره کی څیله (چیله) شو یوه موده وروسته ورته اسمانی

معراج نصیب شو او هغه مقدس کلمات وړته الهام شول کوم چې د هغه د تعلیماتو د کتاب (ګاتا) بنیاد وو. ګاتا هغه مقدس نظمونه دي چې زردشت (زرتشت) ته منسوبیږي .

له الهي وحی وروسته زردشت د پیغمبرانه کوششونو شروع وکړه او د کایناتو د خیر وشر کشمکش یې د خپل دعوت خاصه موضوع جوړه کړه. تر لس کاله مسلسل کوششونو وروسته هم هغه ته کومه خاص کامیابي ترلاسه نشوه ، چون له هغی وروسته زردشت د بلخ بادشاه ګستاشپ (۵۰۰ – ۶۰۰ ق م) ته خپل پیغام ورووړ ، د بادشاه په دربار کی علماوو له زردشت سره مناظره وکړه چې پکی زردشت له خپل مذهب نه په سمه توګه دفاع وکړه او د هغوئ د هغه وخت مروج مذهب یې هم غلط وړته ثابت کړ ، نو همغه وو چې بادشاه د زردشت مذهب قبول کړ او له دی وروسته زردشتیزم په تیزئ سره خپور شو ، سره له دی چې په ایران کی ډیر مشکلات وړته مخکی وو خو بیا هم د هغه مذهب د ایران په لویه برخه خپور شو ، په دغه سلسله کی د توران د سلطنت او ایران ترمنځ جنګ شروع شو او یو تورانی چې کله موقع ومونده نو زردشت یې شهید کړ (دا اصطلاح د یو لوی مذهب د باني لپاره د احترام په توګه کارول شوی ده)، دغه وخت کی د هغه عمر تقریباً ۷۷ کاله وو.

د زړدشت له وفاته وروسته د هغه د مذهب حالت خنګه وو په دی اړه تاریخي تسلسل ځو ځایه قطع شوی دی خو د زړدشت مذهب د ایران له ختیځ نه تر جنوب پورې ډیر په تیزۍ خپور شو او د ایران وجود په هغه وخت کی له سیاسي او تهذیبي اړخه هم ډیر اعتبار او تاثیر درلود، د لته وو چی مذهبي فرقی (مغ) هم دا مذهب قبول کړ مغانو په ایران کی هغومره لوړ حیثیت درلود څومره چی په هند کی د برهمنانو وو ، کله چی د زړدشت دین د مغانو لاسته ورغی نو هغوئ خپل قدیمي عقاید هم ورسره یوځای کړل او خپور یې کړ او دغسی د مغانو عقاید هم د زړدشتیزم برخه وګرځېدله.

د ایران د ستر سلطنت (هخامنشي - ۳۳۰-۵۵۰ ق م) وارث بادشاه هم د زړدشتیزم پیروان وو ، که څه هم د زړدشتیزم په تعلیماتو کی د توحید تصور او د کثرت پرستی رد په روښانه ټکو کی موندل کیږي خو هغه کتابات چی د هخامنشیانو له دورې نه ترلاسه شوي دي پکی د اور تعظیم او د دیوتاګانو حمدوثنا په لویه پیمانه موندل کیږي. داسی معلومیږي چی د زړدشت د توحید واضح تصور د ایراني قبایلي عقایدو په مخکی تر ډیره پورې ټینګ نه شو بلخصوص د هخامنشیانو د دورې په وروستیو کی د زړدشت په اصل تعلیماتو کی د ایران عوامي ارزښتونه او د قدیمو مذاهبو تصورات ښه پریمانه ننوتلی وو ، د زړدشت مقدس کتاب اوستا چی اوس د زړدشتیزم ترجمانی

کوي هم قدیمي منظوماتو برعکس د دیوتاګانو له تذکرو نه ډک دی. قرباني ، مقدس مشروب (سومرس) او نور رسومات هم د زردشت له اصلي مذهب سره فرق لري . د هخامنشیانو دوره په ۳۳۰ ق م کی د سکندراعظم په لاس ختمه شوه او په ایران د یوناني حاکمانو واک شروع شو سکندراعظم د هغه وخت ستره کتابخانه (پرسپولیس) هم تبا کړی وه چیرته چی د زردشت مقدس کتابونه په کتبي توګه محفوظ ایښي وو ، له دی وروسته یوه اوږده موده ایرانیان د یونانیانو تر تسلط لاندی ول چی پکی ایرانی کلتور د یونان له کلتوره سخت متأثره شو . له دی وروسته د زردشت د تاریخ یوه لویه حصه نامعلومه پاتی شوه وروسته چی کله حالات معلوم شول نو د زردشت په دین کی د څو داسی یوناني دیوتاګانو تصورات هم موندل کیدل چی پخوا نه ول ، په ۲٤۷ ق م کی لومړي آشکان د یوناني سلطنت خاتمه وکړه او د پارتیانو سلطنت یې قایم کړ د هغوئ مذهب هم زردشتیزم وو داسی ګمان کیږي چی هغوئ به هم د خپلی خوښی ډیر څه پکی شامل کړي وي خو دا یقیني ده چی ددغه سلطنت د وروستي وخت بادشاه ولاش د مذهبي مقدس کتاب (اوستا) د بیا ترتیب حکم کړی وو خو په تاریخ کی ددغه اوستا هیڅ مالومات نشته. په ۲۲٤ میلادي کی دا سلطنت هم له منځه لاړ او له هغه وروسته ساساني حکومت هم د زردشتیزم د ترقی لپاره ځینی مهم اقدامات وکړل د زردشتیزم مقدس کتاب چی په څو برخو کی روایتاً

موجود وو بیا یې راوخیستل او اوستا یې تری ترتیب کړ ، د ټولنیزو چارو د تنظیم لپاره یې د مذهبي مشرانو یو نیټورک هم قایم کړ چی پکی ترټولو خلکو ته نږدی طبقه مغ وه چی مذهبي رسومات ادا کول ، فتوی صادرول ، خلکو ته اصلاحي مشوری ورکول او د داخلي جنګ جګړو حل کول یې دنده وه . د عبادت لپاره آتشکدی (اورخونی) ورغول شوی چی مشر ته به یې مغان مغ اعزازي نوم اخیستل کیده ، هری ولسوالی ته یو مشر مقرر شوی وو چی موبد به یې ورته وایه او د ټولو موبدانو مشر ته به یې موبدان موبد وایه ، دی مشر به د مذهبي امورو مکمل صلاحیت درلود . په دی دور کی زرتشتیت د ایران رسمي دین وګرځول شو چی ورسره په ایران کی یو ستر تهذیب راپورته شو دا تهذیب په هیڅ وجه د روم هندوستان او چین له تهذیبونو کم نه وو.

د زردشتیزم دا ډول سلسله د شاپور تر دوری پوری روانه وه خو له هغی وروسته په دغه مذهب باندی د ثنویت فکري مکتب غالب شو او هغه مقدس کتابونه چی د علماوو او حافظانو په ذهن کی په پهلوي ژبه محفوظ پروت وو په داسی ډول بیا ځلی ترتیب شو چی د ثنویت تاثیر پری څرګند وو له ثنویت نه مراد د خیراوشر دوه خدایان لمانځل دي چی یو ته به یی آهورامزا او بل ته به یی اهریمن وایه.

په شپږمه میلادي پیړۍ کې د اسلام ظهور شوی وو دی دور کې د خسروپرویز ۵٦۰ – ٦۲۸ م اقتدار ختم شوی وو له هغې وروسته ایران د څو مسلمانو فاتحینو له ټکر سره مخ شو چې بلاخره ایران شکست وخوړ او د مسلمانانو تر نګرانی لاندې راغی خو له اسلام وروسته په ایران کې د زردشتیزم څراغ مړ شو او له کم اقلیت پرته د ایرانیانو یوې لویې برخې ته اسلام وروړل شو. د ۹۰۰م شاوخوا کې کم و توم زردشت پیروان له ایران نه هندوستان ته کډه شول چې هلته د ځینې مخصوصو شرایطو لاندې ګجرات کې د اوسیدو اجازه ورکړې شوه ، دلته هم دې خلکو ته فارسي یا پارسي ویل کیږي دلته دغه زردشتیانو ډیر کار وکړ او خپل مقدس کتابونه یې ګجراتي ژبې ته ترجمه کړل او د فقې د علم یو لوی دفتر یې تیار کړ په اوولسمه پیړۍ کې چې کله اروپایانو په هندوستان قبضه وکړه نو ورسره فارسیانو له اروپا سره تجارتي رابطې ټینګې کړې او ډیر ژر پارسیان د ټولنیزه توګه مستحکم شول دا وخت د یوې شمیرنې له مخې په ګجرات کې د پارسیانو تعداد یولک دیرش زره ښودل شوی دی.

ایرانیان او د هند غټه طبقه دواړه آریایان دي ددوئ ډیر پخوانی مذهب اصل کې یو وو ، د ویدونو او اوستا ډیرې خبرې خپلو کې سره یو دي کوم چې ډیر پخوانی دیوتاګان

(ارباب الانواع) دي هغه هم يو دي خو په دوه بېلابيلو ممالکو کی د اوسېدو په وجه ژبه او لهجه هم بدله شوه او دغسی په نوم پيژندلو کی يو شان سره رانغلل.

دوه نيم زره کاله مخکی په ايران کی يو کس پيدا شو چی نوم يې زرتشت يا زردشت وو هغه يو نوی مذهب جوړ کړ او يا خو يې په همغه پخواني مذهب کی ترميم وکړ ، هغه دا وويل چی په ما دوه روحونه يا دوه طاقتونه ظاهر شول چی غبرګولي دي خو يو په عمل او خبرو کی ډير زيات بد او بل ډېر زيات ښه دی. د عقلمندو خلکو کار به دا وي چی هغوئ به نيکي خوښه کړي او د ناپوهه خلکو کار به بدي خوښول وي.

د ډيری نيکی کار والا طاقت نوم يې هرمزد کيښود او د بدی د طاقت والا نوم يې اهرمن. او وېې ويل چی د هرمزد عبادت وکړئ او د پراخوالي کوشش يې وکړئ خلک ورته راوبولئ ، ايمانداري ، په ژوند کی پاکي ، په خبرو کی ريښتينولي ، کرکيله کول ، د څاروپو د نسل خيال ساتل ، سپي او غوايي سره نرمي کول ، د مړو عزت کول دا د زردشتي دين غټی نيکی وی.

د زردشتيانو چی کومی ګرجاوی وی هغی ته آتشکدی وايي هلته د مقدس اور پرستش کيږي ، مذهبي مشر يې د ورځی پينځه ځله آتشکدی ته ځي او په مقدس اور باندی خوشبويي پاشي ، د هر زردشتي په کور کی هم اور وي او د هغی لمانځنه کوي د

زړدشت د کتاب (اوستا) یوه حصه به هره ورځ تلاوت کوي او په واده کولو یې ډیر زیات تاکید کړی دی.

لکه چې ومو ویل د زړدشت اصل تعلیمات چې هرڅه وي خو د ایران په دغه لرغوني مذهب کې هم ډیری خبری ورګډی شوي دي چې اوس یې په اصل شکل پیژندګلوي ډیره مشکله ده چې کوم د زړدشت ده او کومه پخوانۍ حصه ده . د هغوئ د بعضی خدایانو نومونه دادي: میترا ، سروش ، ړشنو. په جنت او جهنم هم عقیده لري او خپل مړي په یو خلاص میدان کې بږدي چې تپوسان یې وخوړي دوئ دغه ځای ته دخمه وایي.

که څه هم زړدشتي دین ډیر پخوانی دی خو د پیروانانو شمیر یې کم دی ، اکثره یې په ایران ، پاکستان او هندوستان کې اوسی ، خو د ایران یزد ښار یې مرکز ګڼل کیږي.

كنفيوشي مذهب

چين د نړۍ ستر هېواد دی چې د کوړنيو پخوانی تعداد يې شپېته کروړه وو ، چينايان دعوه لري چې ددوئ تهذيب د نړۍ لرغونی تهذيب دی ، په چين کی به نوړ پخواني مذاهب هم وو خو کوم مذهب ته چې چينايانو لرغونی وايي او تراوسه چليږي هغه کنفيوشي مذهب دی.

ددی مذهب په اړه دين پيژندونکو دا سوال راپورته کړی دی چې آيا د کنفيوشش عقيده په رښتيا هم دين ګڼلی شو او که يوازی يو اصلاحي تحريک وړته ووايو نو ځکه خو ځينی حضرات مذهب وړته وايي او ځينی نوړ يې اخلاقي فلسفه بولي.

په کوم دوړ کی چې مهاوير او ګوتم بدھ په هندوستان کی اخلاقي تعليمات خپرول نو په چين کی يو ستر مصلح کنفيوشش پيدا شو ، کنفيوشش يو ډير ستر فلسفي حکيم او عالم تير شوی دی چې د چين په لو ولايت کی پيدا شوی دی ددغه ولايت اوسنی نوم شايتونګ دی د هغه کوړنی نوم کنفوزی وو ، د دړی کالو به وو چې پلاړ يې وفات شو او د هغه موړ يې تربيت په غاړه واخيست د وخت په تيريدو سره کنفيوشش د هغه وخت مروج علم لکه شاعري تاړيخ موسيقی ښکاړ نښه ويشتل او نوړو کی مهاړت

ترلاسه کړ په ځوانۍ کې هغه په مختلفو حکومتي ځوکیو هم پاتې شو. په نولس کلنۍ کې یې واده وکړ چې یو ځوی یې هم پیدا شو.

د فکر او تحلیل په دې سلسله کې د هغه ملاقات له یو بل ستر مذهبي مشر او فلسفي (لاوزی) سره وشو څوک چې د تاویزم باني وو .

کنفیوشش یوه مدرسه جوړه کړه چې خلکو ته به یې پکې د مختلفو موضوعاتو زدکړه ورکوله د هغه درس و تدریس دومره حده پورې مقبول شو چې حکومتي مشران به یې هم په مجالسو کې اشتراک ته راتلل او دغسې یې د ژوند یوه لویه برخه په لو ولایت کې تیره شوه ، له هغې وروسته کنفیوشش قاضي مقرر شو د تاریخي لاسوندونو له مخې هغه خپله دغه دروند مسئولیت دومره په امانت ترسره کاوو چې د هغه تر حکم لاندې سیمه د امن او انصاف یوه نمونه ګرځېدلې وه او جرایم یې ختم کړل خو د وظیفې په مهال یې هم درس و تدریس جاري وو او ډیر خلک یې د شاګردۍ په دایره کې راغلي وو لیکن څنګه چې د هر چا یو دشمن وي دغسې د کنفیوشش بدبینانو هم بادشاه د ځان ملګرې کړ او کنفیوشش یې له ملکه تبعید کړ. وفات یې په ۷۲ کلنۍ کې وشو او د کوفو په سیمه کې دفن کړی شو.

د کنفیوشش له وفات وروسته د هغه نظریات په عامو خلکو کی دومره مشهور شول چی هغه یې یو قومي او بیا مذهبي اتل کړ له مړینی وروسته یې په ټول چین کی ماتم اعلان شو سره له دی چی کنفیوشش کوم مذهبي نظر نه وو وړاندی کړی خو بیا هم د هغه کوم کتابونه چی په مذهبي رسوماتو او تاریخ مبني وو هغو ته مذهبي حیثیت حاصل شو ، او د چین لرغونی مشرکانه مذهب هم د کنفیوششیزم یوه برخه جوړه شوه.

د کنفیوششیزم په تاریخ کی یو مذهبي عالم مینشیس ډیر د اهمیت وړ دی هغه د کنفیوشش تعلیمات د وخت له تقاضاوو سره مطابق ترتیب کړل او پکی یې اخلاقي او سیاسي امورو باندی زور راووړ چی پکی ددغه مذهب رسوماتو او رواجونو ظاهري رنګ تقریباً ختم شو ، مینشیس د کنفیوشش د مذهب ترقی لپاره په ټول چین کی سفرونه وکړل چی په وجه یې مذهب ډیره ترقي وکړه .

د کنفیوشش له مرګه دوه نیم سوه کاله وروسته بادشاه (قین شي هوانګ ٢٤٧ - ٢٢١ ق م) د چین په ډیرو پاچاهیو قبضه وکړه دا بادشاه د کنفیوششیزم خلاف وو ، هغه د کنفیوشش او د مینشیس ټول مذهبي او تعلیمي کتابونه وسوځل او ددی مذهب عالمان یی قتل کړل خو د بادشاه له مرګه وروسته هغه کتابونه بیا له سره ترتیب شول او د

خپریدو لپاره یې کار وشو . اوس وخت په چین جاپان کوریا او ویتنام کی ددغه مذهب تقریباً شپږ میلیونه پیروان اوسیږي.

د چین د ملوک الطوایفي ټولو پاچاهیو په مشری کی یو شهنشاه وو چی د (چو) خاندان پوری یی اړه لرله ، له میلاده اته سوه کاله مخکی چو خاندان په چین کی غټ طاقت لرلو او د چین په ټولو وړو پاچاهانو یې حکم چلیده ، د کنفیوشش په زمانه کی دغه خاندان کمزوری شو او ددی قابل نه وو چی واړه ریاستونه تر فشار لاندی راولي او له خپلمنځي نښتو یې راوګرځوي ، کنفیوشش د دغه سیاسي اړودوړ او ددی په وجه د چینایانو په ژوند باندی د تاثیراتو له امله ډیر غټ پروګرامونه جوړ کړل.

لومړی دا چی له شهنشاه سره چی کوم طاقت دی دا له کومه پیدا کیږي ؟؟؟ د کنفیوشش په اند دا د خدای په ورکړه سره رامنځته کیږي.

دوهم کوم ریاست څنګه معلوم کړی شي چی دا سم او صحیح ریاست دی او دعوه یې دروغ نه ده ؟؟؟ نو ددی حل یې دا وښود چی کوم ریاست شهنشاه د ریاست په توګه قبول کړي هغه سم دی. خو ددی لپاره اړینه ده چی شهنشاه طاقتور وي چی خبره یې ټول ومني نو کنفیوشش وویل چی د چو خاندان شهنشاه دی د ټولو بادشاهانو بادشاه هم وګڼلی شي او له ټولو مشر پیر ولی او مرشد هم.

دریم د چین په ټولنیز ژوند رشتو او ورورګلوي ژوند کې ډېر فرق و ګړبړ وو نو کنفیوشش خلکو ته وړاندیز وکړ چې خدای ومنلی شي او د شهنشاه اطاعت دې وکړی شي د مور پلار له اړخه چې خنګه بچي ته په ریښتینولی درس ورکول کېږي دغسې دې د بادشاهانو تربیت هم وي او دغسې دې په هغوئ کې هم ښه عادتونه نیکیانی قابلیت او لیاقت پیدا کړل شي.

کنفیوشش دا غټ کار وکړو چې په خپلو شاګردانو کې یې ځینو ته وظیفه وسپارله چې د کنفیوشش او مینشش خبرې ولیکي ، د مینشش اصول او تعلیمات په چین کې ډېر لوستل کېږي.

له میلاده ٢٠٦ نه تر ٢٢٠ کاله وړاندې یعنې هغه وخت چې په چین کې د هین خاندان د شهنشاهۍ سلسله وه پینځه کتابونه ولیکل شول کوم چې په چین کې تر ټولو پخواني او لوی کتابونه بلل کېږي ، د تبدیلیانو کتاب - ري چنګ ، د شعروشاعرۍ کتاب - شي چنګ ، د تاریخ کتاب - شوچنګ ، د مذهبي رسوماتو کتاب - پي چنګ ، او د پسرلي او خزان کتاب - چین چو.

دا کتابونه څه شی دي او د کنفیوشش ټول مذهب څه شی دی ؟

هغه ټولی خبری چی له کنفیوشش نه مخکی مشرانو ویلی وی او هغه چی خپله کنفیوشش د دین او دنیاوي کارونو د رغولو باره کی ویلی وی ددغه خبرو له امله د چینایانو په ژوند کی سمي صفاي او امن پیدا شوی وو.

د کنفیوشش مذهب د عقل او رأی مذهب دی ، د خلکو د ټولنیز ضرورت مطابق پکی ادلون بدلون راتلی شي لکه څنګه چی سن یت سن په کال ۱۹۱۲ع کی بادشاهي ختمه کړه او جمهوري نظام یې قایم کړ نو کنفیوشي مذهب د شهنشاه په ځای ریاست او دولت په خپلو کتابونو کی ذکر کړ ، سن یت سن یې د چینایي قوم پلار او چینایي عوام یې رعیت وباله.

کنفیوشي مذهب قایم هم پاتی شو او په هغه کی د ټاوي او بودایي مذهبونو عبادت او سوچ هم شامل شو ، په کنفیوشي مذهب کی عبادات او رسومات د قوم په ښېګڼه او د ټولنیز نظام په بهتری پوری تړلي دي په دی کی د خدای تصور او عقیده ډېره مبهمه غوندی ده خو د پلار او نیکه لمانځنه یوخاص مقام پکی لري.

ټاو مذهب

له چین سره د متعلق مذاهبو له منځه یو هم ټاویزم مذهب دی چې باني یې یو ستر فیلسوف لاوزی دی ، لاوزی له میلاده شپږ پیړۍ مخکې اوسیده خو د هغه د ژوندکې په حالاتو تاریخ په مکمله توګه خاموش دی ، د کنفیوشش مذهبي روایات وایي چې د هغه ملاقات له کنفیوشش سره هم شوی وو . د بودایزم او کنفیوشزم غوندې ددې مذهب هم اخلاقي او فلسفیانه نظام وو خو په دې کې د هغوئ برعکس د واحد خدای تصور لږ څه زیات واضح دی ، خو وروسته وروسته به ټاویزم کې د دیوتاګانو تصور هم شامل شو خو په ټاویزم د کنفیوشش او بودایت اثر څرګند مالومیږي .

په دې مذهب کې ټاو یو خاص اهمیت لري چې معنی یې لاره ده ، خو ددې لفظ باره کې ډیر مفاهیم بیانیږي مثلاً (خدای ، آفاقي عقل ، بې علته وجود ، فطرت ، د سلامتې لار ، د وینا طریقه ، اصول او قانون وغیره وغیره ... خو لږ وسیع مفهوم یې هغه روح دی چې د کایناتو په هر شي کې موجود دی ، چې ورته التایمیت ریالیتي هم ویل کیږي . د ټاو د تعلیماتو مطابق انسان ته ترټولو غوره لار داده چې له فطرت سره همغږی شي او ژوند وکړي ، دا خلک د رهبانیت قایل نه دي بلکې یوه ساده او ښه ژندګې تیرول

یې د مذهب بنیادي اصل دی ، ابتداء کی د ټاو پیروانانو یوازی په دیویانو یقین درلود خو وروسته پکی د لاوزی او نورو مذهبي مشرانو پرستش هم شروع شو . له دی پرته د ټاو پیروان د فطرت د مظاهرو پرستش هم کوي ، ددی مذهب مقدس علامت ته (یینګ ینګ) وایي چی د فطرت د دوه متضادو جنسونو (نر او ښځې) نمایندګي کوي.

د ټاویزم مقدس کتابونه تاوتیچنګ ، زیینګ زي ، لاییزي او تاوژنګ دي دا کتابونه د مختلفو زمانو مختلفو مصنفینو ته منسوب دي .لومړني دوه یاد شوي کتابونه ددی مذهب بنیاد بلل کیږي .

له میلاده ٤٠٠ کاله مخکی له نورو ملکونو نه چین ته دا خبره راغله چی لمر سپوږمی ستوري او آسمان له ځمکی نه ګیرچاپیره ګرځي ، ځمکه او د قطب ستوری په خپل ځای ولاړ دي ، د چین خلکو په دی ډیر سوچ وکړو او اخر یې وویل چی یو کېډل او یو نه کېډل دا دوه بیل اصول دي ، دا دواړه د اور لرګي ، ختې او کاني په ذریعه خپل کار کوي او ددوئ له کار کولو نه ټولو موسمونه او د خلکو زغلل پرځل منځته راځي.

د لمر سپوږمی ستورو او اسمانونو د تاوېدلو چلښت ته هغوئ د ټاو نوم ورکړ او ټاو ته یې د خدایئ درجه ورکړه ، د ټاو مذهب پیروانو دومره لیکل وکړل چی د کتابونو ډیري یې جوړ کړل اول خو یې په لمر سپوږمی ستورو آسمان ځمکه انسان روح

پیدایښت او مرګ فکر وکړ او ولیکل او بیا یې په سیاست مذهب دواګانو وغیره ډیر کتابونه ولیکل په چین کې د تاؤ مذهب ښه وچلېد خو بیا په مذهب کې د ملاوټ له امله د جادو ټوټکو او منترونو زور شو او اوس داسې دی چې یوازې د پیریانو او دیوانو په لمانځنه ولاړ دی بس.

اوس وخت کې ددې مذهب پیروان اکثره هغه خلک دي چې په بودایزم او کنفیوششیزم ایمان لري او له دغه دوه مذاهبو سره سره دا مذهب هم له ځان سره اخیستلی ځی ، ددې مذهب پیروان د یوې شمیرنې له مخې دړې میلیونه ته رسیږي.

شنتو مذهب

شنتو یو چینایي لفظ دی چی معنا یې ده (د دیوتاګانو لاره) . د هندویزم غوندی دا مذهب هم په کوم خاص باني پوره ی تړلی نه دی خو ټول په دی عقیده دي چی دا مذهب په اصل کی د کیدونکی مذهبي ترقۍ نتیجه ده .

شنتو مذهب صرف په جاپان کی دی او له دوه زره کاله نه راروان دی ، ددوئ د لمانځلو شی کامي دی او کامي څه شی دی په دی د شنتو مذهب عالمان هم نه پوهیږي خو وایي چی کامي ویني ، ډیر غټ ، ویرونکی ، چی نفع او نقصان دواړه رسولی شي لکه اور هوا لمر سپوږمۍ سمندر غرونه ونی.

د فیوجي غر هم کامي دی او یا کامي پکی دی د جاپان چی څومره شهنشایان ول هغوئ ټول کامیان دي او یا کامي پکی دی، په شنتو مذهب کی خدای او خدایي طاقت یوه خبره ده هیڅ فرق پکی نشته ، په چا کی چی کامي ده هغه په خپله کامي دی او څوک چی کامي دی هغه دیوتا او دیوي ده لیکن شهنشاه په جاپان کی د لمر ځوی دی او دیوتا دی.

دیوتا نر هم وي او ښځه هم او د هغوئ اولاد هم وي ، تر دوهمی نړیوالی جګړی پورې شنتو د جاپان رسمي دین وو او د ټولو ګرجاوو خرڅه یې حکومت ورکوله دی مذهب یو دا غټ کار وکړ چی ټول جاپانیان یې شهنشاه ته وفادار کړل.

د شنتویزم باره کی دا خبره کیږي چی ددی مذهب روایت له قبل التاریخ زمانی نه راروان دی خو ځینی مؤرخین وایي چی شنتویزم د جاپان په لرغوني تهذیب کی نه وو بلکی دا له جنوبي کوریا نه جاپان ته انتقال شوی دی په هر صورت دغه قبایلي روایت اوس د مذهب شکل اختیار کړی او په جاپان کی د ملي تمدن حیثیت لري.

په پینځمه عیسوي پیړۍ کی چی کله بودایزم جاپان ته راغی نو دواړو مذاهبو په خپل منځ کی داسی مفاهمت وکړ چی د (شنتوبد) په نامه یوه بیله مذهبي فرقه رامنځته شوه چی په یو وخت ددواړو مذاهبو پیروان وو ، له دی پرته کنفیوشسیزم او تاویزم هم په دغه مذهب ژور اثرات پریښي دي ، په اتلسمه پیړۍ کی مشهور جاپاني عالم موتونوري ناګا شنتویزم د نورو مذاهبو له اثراتو نه جدا کړ او د خالص مذهب په شکل وړاندی کولو کوشش یې وکړ ، دا په اصل کی په مذهب کی د مذهبي احیاء یو تحریک وو او داسی اصلاحات یې پکی وکړل چی په وجه یې له نورو مذاهبو نه ممتاز شکل غوره کړ . له هغی وروسته په حکومتی سطحه ددی مذهب د پرمختګ

کوششونه وشول حتی چی په ۱۸۶۰ م کی د جاپان حکومت د دی مذهب تاریخ او بنیادي عقاید په تعلیمي نصاب کی شامل کړل ،د بودایزم له بیارغونی وروسته دا مذهب یو څه د زوال ښکار شو خو لا هم ددی مذهب اندازتاً څه کم دری میلیونه پیروان شته خو وروسره وروسره دوئ د بودایزم پیروان هم دي . په جاپان کی شپږ اتیا فیصده خلک په مختلطه توګه د بودایزم او شنتویزم دواړو پیروان دي. په دی مذهب کی هیڅ مقدس کتاب نشته خو په جاپان کی دوه کتابونو ته قومي او کلتوري اهمیت ورکول کیږي چی یو یې (کوجوکي) او بل یې (شوکونیهونګي) دی چی په تاریخ ، نظمونو د دیوتاګانو په کیسو او د مذهبی رسوماتو په بیان مشتمل دي.

يهودي مذهب

په تاریخي لحاظ يهوديت د نړۍ له سترو مذاهبو نه یو ده چې نسبت يې حضرت موسی علیه السلام ته کیږي. په نړۍ کې دا وخت درې کتابي مذاهب دي (یهودیت ، عیسایت او اسلام) یعنی دا هغه مذاهب دي چې پیروان يې دعوه کوي چې خدای ددوئ د پیغمبر په واسطه خپل کتاب پرې نازل کړی دی. په دوئ کې يهودي مذهب تر ټولو لومړی دی.

دا وخت د يهودانو د اکثریت ملک اسراییل دی ، تر دوه زره دریم کاله پورې د یهودانو شمیر څوارلس میلیونه ښودل شوی وو ددوئ د اعتقاد له مخې یهودیت هغه مذهب دی چې د خدای په وحدانیت او د یهودانو په عظمت او بهترۍ باندې یقین ورکول پکې ضروري دي دا دوه هغه بنیادونه دي چې د يهودي مذهب بنیاد پرې ولاړ دی. یهودیت له دې امله هم د اهمیت وړ دی چې د هغوئ مسلسل او مرتب تاریخ محفوظ دی خو نړیوال مذهب ځکه نشو ورته ویلی چې د نړۍ په هر کوټ کې ددوئ د پیروانو د شتون سربیره يې یوازې له اسراییلو پرته بل چا د پیروۍ زړه نه دی کړی یوه وجه پکې دا هم ده چې له ډیرو مشکلو مراحلو به تیریږی او بیا به یهودیت دایرې ته ننوځی .

د یهودانو تاریخ ډیر اوږد او په زړه پوری دی ، مصر لوری ته له هجرت کولو نه د اروپا تر هولوکاسټ پوری د هغوئ تاریخ له بلا انتشار او مظالمو نه ډک دی خو په دغه ظلمونو او تنګدستیو کی هم دغه قوم خپل کورنی یووالی ، صلبي نسبت او نسلي نظریات په حیرانوونکی توګه محفوظ ساتلي دي ، ددوئ د تاریخ شروع له حضرت ابراهیم علیه السلام نه کیږي چی ځینی مؤرخین یې د ژوند زمانه له میلاده ۲۰٦۷ او ځینی ۲۰۲٤ او ۱۹۵۵ پوری ښیي خو په دی اړه تراوسه پوری کوټلی سند موجود نه دی.

له حضرت عیسی ع نه اته سوه کاله مخکی حضرت موسی ع تیر شوی وو د هغه د امت خلکو ته یهود ویل کیږي ، د حضرت موسی ع دوه زامن وو حضرت اسحق او حضرت ابراهیم ع ، اسحاق ع په شام کی وو او ابراهیم ع خپل ځوی اسماعیل له خپلی میرمنی سره هغه ځای ته ورسول چیرته چی نن ورځ مکه ده ، د اسحاق ع ځوی حضرت یعقوب ع وو د هغه یو نوم اسرائیل هم وو نو ځکه خو د حضرت یعقوب ع اولادی ته بني اسرائیل وایي. د یعقوب ځوی یوسف په مصر کی د مال او خزانی وزیر شو او د همغه په زمانه کی د هغه پلار او اولادونه مصر ته راغلل او همدلته اباد شول.

په څو سوه کاله کی د بني اسرائیلو تعداد ډېر لوړ شو د مصر له بادشاه (چی د فرعونانو له سلسلی نه وو) سره دا ویره پیدا شوه چی چیرته داسی نشي چی بني اسرائیل دده په تخت قبضه وکړي ددی لپاره هغه حکم وکړ چی په بني اسرائیلو کی څوک هم نارینه بچی پیدا کیږي هغه به قتلولی شي او دغسی د قتل سلسله روانه شوه، په دی زمانه کی حضرت موسی پیدا شو که څه هم دی د بنی اسرائیلو له نسل نه وو خو په داسی صورت پیدا شو چی بچ کړی شو.

کله چی موسی ځوان شو نو ډیر طاقتور وو د فرعون د قوم یو کس په کوم چا زورزیاتی کړی وو نو حضرت موسی یی مخه ونیوله په دی کی د دواړو ترمنځ جنګ جګړه وشوه او د موسی په ګوزار سره هغه کس مړ شو، نو له دی ویری چی ګرفتار نشي نو موسی له مصر نه ووت او یو داسی ځای ته ورسید چی هلته یو بزرګ اوسېده هغه له حضرت موسی سره د خپلی لور نکاح وکړه او څه موده وروسته حضرت موسی له خپلی میرمنی سره د مصر په اراده راروان شو.

شپه شوه او یخني وه موسی ته چیرته اور ښکاره شو نو خپلی میرمنی ته یی وویل چی زه د ګرمیدلو لپاره ځم چی اور راوړم او که له اور سره څوک موجود وو نو د لاری ادرس به هم تری مالوم کړم او د اور لوري ته روان شو.

هلته يې يو غيبي اواز واورېد او د الله نښاني يې وليدلې ، له الله سره يې خبرې وکړې او هم دغه ځای کی يې هغه خپل پيغمبر مقرر کړ او حکم يې ورته وکړ چی فرعون ته ورشه پوی يې کړه چی مسلمان شي او بني اسرائيل بيرته خپل پلرني ټاټوبي فلسطين ته راوله.

فرعون په لاره نشو او موسی بني اسرائيل له ځان سره واخيستل چی تعداد يې مؤرخين شپږ لاکه ښيي د فلسطين په لوري روان شو خو فرعون بيا هم ورپسی شو او په درياب کی غرق شو. حضرت موسی چی د سينا دښتی ته ورسيد نو بيا يې کوه طور ته د تلو اراده وکړه او هلته يې څلوېښت ورځی تيری کړی او له تورات سره بيرته راغی. اوس تورات د حضرت موسی کتاب دی او يهودان دعوه کوي چی هغوئ همدا تورات مني خو دا هم ورسره وايي چی د وخت د ضروررياتو مطابق د يهوديت عالمانو په تورات کی څه اضافه هم کړی ده.

يهوديان خدای هم مني او وايي چی يو دی له حضرت عيسی نه مخکی ټول پيغمبران هم مني فرښتی قيامت له مرګه پس ژوندی او حساب کتاب جنت دوزخ دا ټولی خبری مني، کله چی د مني موسم شروع کيږي نو ددوئ نوی کال شروع شي او د لومړۍ مياشتی تر لومړيو لسو ورځو پوری خپل کال لمانځی. دغه ورځی دوئ د خدای د

ترلاسه کولو لپاره ډیری برکتنا کی بولي او لسمه ورځ د حساب ورځ مني په دی ورځ د خلکو عملونه د خدای په وړاندی پیش کیږی او چی څه فیصله یې وکړه هغه وکړي او له ځان سره یې محفوظ کیږدي د حشر په ورځ به ددی فیصلو عمل مخی ته راځي چی د چا په عمل څه فیصله شوی ده. هم په لسمه ورځ یهودیان د خپلو ګناهونو اعتراف کوي او توبه تری باسي ، په اونۍ کی د هفتی ورځ یهودیانو ته هغسی متبرکه ده څنګه چی مسلمانانو ته د جمعی ورځ ده او عیسویانو ته د یکشنبی.

یهودیان خپل قوم په ټوله نړۍ عزتمن قوم ګڼي او دا دعوه کوي چی خدای ته تر بل هرچا دوئ ډیر خوښ دي د عیسی ع د راتګ انتظار دي او وایي چی کله راشي نو د هغه د عدل بادشاهی په وخت به زمونږ درجه په ټولو کی اوچته وي لکه چی مسلمانان وایي که څه هم یهودي مذهب یوازی د بني اسرائیلو لپاره وو او تبلیغي مذهب نه دی خو بیا هم یهودان د خپل دین ډیر کم تبلیغ کوي.

عیسایي مذهب

د حضرت عیسی پیدایښت یوه معجزه وه ځکه چی هغه له پلاره بغیر پیدا شوی وو او خبری یی کړی وی د خدای د لویوالي خبره يې کړی وه او ځان ته يې د خدای بنده او پیغمبر خطاب کړی وو او دا دعوه يې هم کړی وه چی د حضرت موسی په دین کی چی کوم کوږوالی پیدا شوی دی هغه به سموي د هغه د کتاب نوم انجیل وو.

حضرت عیسی ع ډیره کمه موده ژوندی وو د هغه د ژوند د حالاتو باره کی چا نه دي لیکلي انجیل د هغه د حواریونو له اړخه سینه په سینه نورو ته منتقل شوی او ډیر وروسته ولیکلی شو او په دغه موده کی چی هره غلطي شوی ده هغه غلطي پاتی شوی.

کله چی د عیسایت تبلیغیان اروپا ته ورسیدل نو په دی فکر چی عیسایت زر ترزره خپور شي نو د هغه سیمو د خلکو ډیری خبری يې په عیسایت کی ګډی کړی کومی چی د هغه خلکو لپاره مقدسی وی او نه يې شوی پریښودی ، او دغسی عیسایت دومره حده پوری خپور شو چی نن ورځ په نړۍ کی د مذاهبو له لحاظ غټ تعداد د همدی دین د پیروانو دی.

د عیسایت اصل عقیده خو دا وه چی الله یو دی او یوازی دی یعنی پ توحید یې عقیده لرله خو د عیسی د عجیب پیدایش په وجه پکی ډیری خبری ور ګډی شوی ، عیسایان اوس الله یو هم مني او دری هم ، یعنی پلار زوی او روح القدس دری بیلابیل هم دي او یو هم، چی دا ډیره مبهمه خبره پاتی شوی ده خو یو عام عیسایي په اسانه سره وییلی شي چی حضرت عیسی د خدای زوی وو.

د مذهب او اخلاقو په انسایکلوپیډیا کی عیسایي مذهب دا رنګه تعریف شوی دی: یو اخلاقي تاریخي مذهب دی چی په ټوله نړۍ کی خپور شوی دی توحید مني نجات ورکوونکی دی او د الله او بنده ترمنځ عیسی مسیح د غټو غټو کارونو لپاره واسطه بولي،،،

په عیسویت کی ډیری فرقی جوړی شوي دي خو په دوئ کی دری تر ټولو غټې فرقی دي - رومن کاتولیک ، ایستیرن ارتوډکسي او پروټستنټ. ددی دریوارو په عقیدو او طریقو کی لوی اختلاف موجود دی او غټ بحثونه پکی دي خو دلته یې مونږ په لنډه لنډه بیانوو:

په رومن کاتولیک مذهب کی چی ترټولو پخوانی دی پاپ د تاریخي کلیسا ظاهري پیشوا دی او حضرت عیسی ع ددغه کلیسا باطنی او روحانی پیشوا دی. پاپ د حضرت

عیسی وارث بلل کیږي او د عیسویانو دا عقیده ده چی پاپ ته د حضرت عیسی روحاني سرپرستي او هدایت حاصل دی نو په دی وجه د پاپ او د هغه د مشورتي کونسل ټولی فیصلی هم د حضرت عیسی فیصله بلل کیږي او په هغی عمل د ټول کاتولیک مذهب په پیروانانو واجب دی په کاتولیک مذهب کی د کتاب او شریعت فکر نشي کیدای بلکی د پاپ فیصله هرڅه دي.

د ایسټیرن آرتوډکسي عقیده داده چی د پاپ او کلیسا په مقابل کی صحیح عبادت ، په ګناه صحیح اقرار او په مذهبي رسوماتو او د حضرت عیسی ع د مشرۍ نه شکیدونکی سلسله اصل مذهب ګڼي، د حضرت عیسی په دوهم ځل پیدایښت عقیده باندی ددوئ ټول مذهبي معاملات او دارومدار ولاړ دی.

په پروټسټنټ کی هم دوه فرقی دي ، د لوتهر پیروان او د کالون پیروان ، لوتهر په شپاړسمه عیسوي پیړۍ کی د عیسوي مذهب د اصلاح کار وکړ ، هغه د پاپ او د هغه فیصلی یوی خواته کېښودی او د انجیل د تعلیماتو د مخکیوالي کوشش یې وکړ ، هغه عیسایت هغه حالت ته راوړل غوښتل په کوم کی په پیل کی وو ، هغه په خلکو کی دا فکر عام کړ چی د کلیسا اصلي وظیفه داده چی خلکو ته د انجیل اصلي تعلیمات وروسوي او هغه مذهبی رسومات ادا کړی لکه بپتسمه وغیره ... د لوتهر په فکر چی په

مذهب د عمل صورت دادی چی پاکه زندګي اختيار کړی شي او د دنيا کارونه د مذهب د هدايت مطابق ترسره شي ، هغه د عباداتو او داخلي پاکيزګی قايل وو او د کليسا د نظام او انتظام هم قايل وو ، خو په سياست کی يې د مذهب دخالت نه غوښت.

د کالون رايه بيا دا وه چی يوازی د انجيل تعليمات دی خواره کړی شي د بپتسمه وغيره رسوماتو په ادا کولو سره کليسا خپل مقصد ته نه رسيږي ، بلکی کليسا ته د عيسويانو د دنيوي ژوندانه برابرولو او ترقی ورکولو لپاره هم څه ناڅه پکار دي هغه د خلکو سياسي ټولنيزه او کلتوري زندګي هم له کليسا نه بيلول نه غوښتل.

کالون د عيسويت په دين يو ډير غټ کتاب هم ليکلی دی.

مانویت

یو لرغونی مذهب دی چی په عراق کی راوتو کیږد د نورو مذاهبو غوندی ددی مذهب باني هم (مانی) وو چی په ۲۱۷مه هجري پیړۍ کی په عراق کی پیدا شو د هغه حالات د مسلمانو مؤرخینو له قوله مونږ ته رارسیدلي دي ، ددغه مؤرخینو په وینا هغه یو فلسفي وو او د خپل یو داسی مذهب بنیاد یې کیښود چی له زرتشتیت یهودیت او عیسویت نه اخیستل شوی وو، په هغه وخت کی زرتشتیت د ایران رسمي مذهب وو خو کله چی وکتل شول د ماني مذهب د زرتشتیت خلاف یو چیلنج جوړیدو نو د ایران د هغه وخت بادشاه بهرام اول چی د زردشتیت پیروان وو مانی قتل کړ او د هغه په پیروانو یې ډیر ظلمونه وکړل له دی وروسته د مانیزم پیروانانو د منځنی آسیا او چین خواته هجرت وکړ خو ځینی مؤرخینو لیکلي دي چی د ایران بل بادشاه (دوهم شاپور ۳۰۹-۳۷۹) مانیزم قبول کړی وو خو په دی اړه کوم ثابت دلیل نشته خو یوازی دا چی هغه د ماني له پیروانو سره نیک برخورد کاوو ، دغه وخت کی مانیزم په چین ، لویدیځه آسیا ، شمالي افریقا ، جنوبي اروپا ، فرانسه او اسپانیا کی خپور شوی وو. خو په اوومه پیړۍ کی ددی مذهب اثر ختمیدل شروع شول او بلاخره تقریباً ددی مذهب وجود اوس باقی نه دی پاتی.

Download from: aghalibrary.com

مانویت کی د سامي او غیرسامي دواړو قسمه مذاهبو پیغمبرانو ، دیوتاګانو او سپیڅلو مناسکو منل شته خو لږه موده وروسته بیا دا مذهب د تحریفاتو ښکار شوی وو. ماني تقریباً اووه یا اته کتابونه لیکلي وو چې پکی دا مذهب یو الهامي مذهب منل کیدو ، دا کتابونه په سریاني ژبه لیکل شوي وو ، یو بل کتاب یې هم وو چې ارژنګ نومیده او په تصاویرو مشتمل وو خو دا مهال ددی ټولو کتابونو له څو ټکړو پرته بل هیڅ هم نه دي پاتی شوي ، مانیزم د ثنویت لوري ته مایل وو خو پکی د زرتشتي خدای تصور هم رایج وو . که څه هم مانویت نن ورځ معدوم بلل کیږي لیکن په نړۍ کی په متفرق ډول یوه کمه شمیر ابادي اوس هم ددی دین پیروان شته.

Download from: aghalibrary.com